

ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Υ Π Ο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε. ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ

α) 'Η κυβερνητική εις τὴν ἐποχὴν μας¹.

'Η κυβερνητικὴ ὡς τρόπος ἀναφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι οὐσιώδεις γνώρισμα μιᾶς νέας ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἔχει ἤδη ἀρχίσει.

1. 'Εκ τῆς ἐκτενοῦς σχετικῆς βιβλιογραφίας περιοριζόμεθα ἐνταῦθα ν' ἀναφέρωμεν μόνον δλίγας μελέτας: Ashby W. R., *An Introduction to cybernetics*. London 1957. Beer S. t., *Kybernetik und Management*. (Μετ. ἐκ τῆς ἀγγλ.) Hamburg 1962. Cherry C., *Kommunikationsforschung, eine neue Wissenschaft*. (Μετ. ἐκ τῆς ἀγγλ.) Hamburg 1963. Cossa P., *La Cybernétique. Du cerveau humain aux cerveaux artificiels*. Paris 1955. Couffignal L., *Kybernetische Grundbegriffe*. (Deutsche Übers. v. S. W. Frank) Baden-Baden 1962. *Cybernetics, circular causal and feedback mechanisms in biological and sociological systems*. Transl... Ed. by H. v. Foerster κ. ἄ. New York. Deutsch, K. W., *The Nerves of government. Models of political communication and control*. New York 1963. Ducrocq A., *Die Entdeckung der Kybernetik*. (Μετ. ἐκ τῆς γαλλ.) Frankfurt a.M. 1959. Günther G., *Das Bewusstsein der Maschinen. Eine Metaphysik der Kybernetik*. Krefeld/Baden-Baden 1963. Frank H., *Grundlagenprobleme der Informationsästhetik und erste Anwendung auf die mime pure*. (Diss. Techn. Hochsch. Stuttgart 1959). Jaglom A. M. — Jaglom I. M., *Warscheinlichkeit und Information*. 2 erw. A. [Ost-] Berlin 1965 (ἐκ τῆς ρωσ.). Klaus, G., *Kybernetik in philosophischer Sicht*. 3. Überarb. A. [Ost-] Berlin 1963. Τοῦ αὐτοῦ, *Kybernetik und Gesellschaft*. [Ost-] Berlin 1964. *Kommunikation und Kybernetik in Einzeldarstellungen*, hrsg. v. W. Meyer — Eppler. Berlin Göttingen, Heidelberg 1959. — *Kongress internationaler Kybernetik*. Paris 1958. — *Kybernetik als soziale Tatsache*. Bergedorfer Protokolle Bd 3. Hamburg, Berlin 1963. — *Kybernetik, Brücke zwischen den Wissenschaften*. 9 Beiträge... Sonderdruck aus der Zeitschrift «Die Umschau in Wissenschaft und Technik». Frankfurt a. M. 1962. — *Kybernetik—Philosophie— Gesellschaft*. [Ost-] Berlin 1964. — *Kybernetik in Wissenschaft, Technik und Wirtschaft der D.D.R.* [Ost-] Berlin 1963. Latil P. de, *Thinking by machine. A study of cybernetics*. (Μετ. ἐκ τῆς γαλλ.) London 1956. *Lexikon der Kybernetik*, hrsg. v. A. Müller. Quickborn bei Hamburg 1964. Ljapunow A. A., *Probleme der Kybernetik*. Bd. 3: (Μετ. ἐκ τῆς ρωσ.) [Ost-] Berlin 1963. Malmborg B., *Structural Linguistics and Human Communication. An Introduction into the Mechanism of Language and the Methodology of Linguistics*. (Kommunikation und Kybernetik in Einzeldarstellungen, Bd. 2). Berlin, Göttingen, Heidelberg 1963. *Maschine-Denkmaschine — Staatsmaschine*. Bergedorfer Protokolle, Bd 2. Hamburg, Berlin 1963. Mathema-

‘Ο άνθρωπος ζῆ σήμερα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον εἰς τὸν αἰῶνα τῆς κυβερνητικῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν δεδομένων δύναται κανεῖς νὰ εἴπη ὄχι μόνον, ὅτι ἡ κυβερνητικὴ χαρακτηρίζει ἐν πολλοῖς τὸ παρὸν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ὅτι αὕτη θὰ χαρακτηρίζη πολὺ περισσότερο τὸ μέλλον αὐτοῦ. Ἡ κυριαρχία τῆς κυβερνητικῆς εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἴσως τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ ἔκφρασις τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κυριαρχεῖ, καθ’ ὅσον κυριαρχεῖ, ἐπὶ τοῦ κόσμου. Ἡ κυβερνητικὴ εἶναι μιὰ οὐσιαστικὴ μαρτυρία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κυρίαρχος, ὅπωςδῆποτε ἐντὸς ὀρίων ἀνυπερβλήτων, ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἡ κυβερνητικὴ συμπίπτει μὲ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνικὴν τῶν κοινῶς λεγομένων «ἠλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων» ἢ «ρομπότ»². Ὡς τοιαύτη εἶναι νεωτάτη ἐπιστήμη καὶ τεχνικὴ, ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς ὁποίας συμπίπτει μὲ ἐκείνην τῶν αὐτομάτων ὑπολογιστικῶν μηχανῶν. Ἐν τούτοις καὶ ὁ ὅρος κυβερνητικὴ καὶ ἡ ὑπαρξίς αὐτομάτων ὑπολογιστικῶν μηχανῶν προηγούμεναι τῶν κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν «ἠλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων» ἢ «ρομπότ». Περὶ τὸ 1800 ὁ ἄγγλος J. Watt κατεσκεύασεν αὐτοελεγχόμενον μηχανισμόν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασε «governor», δηλ. «κυβερνήτην». Ὁ ἐλληνικῆς προελεύσεως ὅρος «κυβερνητικὴ»³, τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποίησε ἤδη τὸ 1834 ὁ Γάλλος Ampère («la cybernétique») εἰς τὸ ἔργον του «essai sur la philosophie des sciences», ἐπεβλήθη τελευταίως καὶ μάλιστα μὲ τὸ σημερινὸν περιεχόμενον του διὰ τοῦ N. Wiener, *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*. New York 1948.

tische und physikalisch - technische Probleme der Kybernetik. [Ost-] Berlin 1963. Moissejew, W. D., Fragen der Kybernetik in Biologie und Medizin. Hrsg. v. G. Klaus. [Ost-] Berlin 1963. Poletajew, I. A., Kybernetik. Kurze Einführung in eine neue Wissenschaft. Hrsg. v. G. Klaus. 2. durchg. A. Berlin 1963. Schanon CI. — Weaver W., The Mathematical Theory of Communication. (The University of Illinois Press: Urbana) 1962. Sprache und Schrift im Zeitalter der Kybernetik, v. K. Alsleben u. a. Quickborn b. Hamburg 1963. Schramm W. (Hrsg.), Grundfragen der Kommunikationsforschung. (Met. ἐκ τῆς ἀγγλ.) München 1964. Stachowiak H., Denken und Erkennen im kybernetischen Modell, Wien 1965. Steinbuch K., Automat und Mensch. Kybernetische Tatsachen und Hypothesen. 3. A. 1965 (βιβλιογραφία!). Τοῦ αὐτοῦ — Wagner S. W., (Hrsg.), Neuere Ergebnisse der Kybernetik. (Bericht über die Tagung Karlsruhe 1963 der Deutschen Arbeitsgemeinschaft Kybernetik) München, Wien 1964. Wiener N., Kybernetik. Regelung und Nachrichtenübertragung im Lebewesen und in der Maschine. 2. rev. u. erg. A. Düsseldorf, Wien 1963. Zemanek, H., Elementare Informationstheorie. Wien, München 1959.

2. Ἡ λέξις «ρομπότ» εἶναι σχετικῆς προελεύσεως διαδοθεῖσα περὶ τὸ 1923 δι’ ἐνὸς μυθιοτόρηματος τοῦ τσέχου συγγραφέως Karel Čapek (G. Günther, μν. ἔργ. σ. 183).

3. Πρβλ. Πλατ. Γοργίας 511D.

‘Η κυβερνητική είναι όπωσδήποτε συγγενής πρὸς τὴν «λογιστικὴν φιλοσοφίαν» («Logistik») ἢ «συμβολικὴν λογικὴν» ἢ «μαθηματικὴν λογικὴν», τὸν κλάδον δηλ. ἐκείνον τῆς διανοήσεως, ὁ ὁποῖος διὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἔκφρασιν τῆς ἀληθείας ἀντὶ τῆς συνήθους γλώσσης χρησιμοποιεῖ ἐιδικὴν σημαντικὴν συνισταμένην εἰς εἰδικὰ σημεῖα καὶ σύμβολα μαθηματικοῦ χαρακτήρος (Leibniz, G. Boole, G. Frege, Ch. S. Peirce, S. J. Lewis, J. Lukasiewicz, E. L. Post, B. Russell, A. N. Whitehead, L. Wittgenstein κ. ἄ.). ‘Η «λογιστικὴ φιλοσοφία» προητοίμασε τὴν ὁδὸν διὰ τὴν κυβερνητικὴν. ‘Η γένεσις τῆς κυβερνητικῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ σημασίᾳ τοῦ ὅρου δέον ν’ ἀποδοθῆ εἰς τὴν διαπίστωσιν, ὅτι δύνανται νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς ἐνιαῖον σύστημα οἱ τρόποι, κατὰ τοὺς ὁποίους θεωροῦνται καὶ λαμβάνουν χώραν ἢ μεταβίβασις καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῶν εἰδήσεων, ἡ διακυβέρνησις καὶ ἡ ρύθμισις ἐντὸς τῆς δεδομένης ἐμπειρικῆς πραγματικότητος. Κεντρικὴ ἔννοια τῆς κυβερνητικῆς εἶναι ἐπομένως ἡ ἔννοια τῆς εἰδήσεως ἢ πληροφορίας. ‘Ακριβῆς καὶ πλήρης ὀρισμὸς τῆς κυβερνητικῆς, ὁ ὁποῖος νὰ τυγχάνῃ γενικῆς ἀποδοχῆς, «ὑπάρχει τόσον, ὅσον ὑπάρχει καὶ διὰ τὴν μαθηματικὴν ἢ τὴν φιλοσοφίαν», παρατηρεῖ ὁ K. Steinbuch, ὁποῖος ἄλλωστε προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσῃ τὴν κυβερνητικὴν ὡς ἐξῆς: «Ἰπὸ τὸν ὅρον «κυβερνητικὴ» νοεῖται ἀφ’ ἐνὸς μία συλλογὴ ὀρισμένων τρόπων σκέψεως (Denkmodelle) (τῆς ρυθμίσεως, τῆς μεταβίβασεως εἰδήσεων καὶ τῆς ἐπεξεργασίας αὐτῶν) καὶ ἀφ’ ἑτέρου ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς τεχνικῆς καὶ ἐκτὸς αὐτῆς». ‘Ο ἴδιος ἐρευνητὴς δίδει ἐν συνεχείᾳ καὶ ἕτερον συντομώτερον ὄρισμόν: «Ἰπὸ τὸν ὅρον κυβερνητικὴ νοεῖται ἡ ἐπιστήμη τῶν πληροφοριακῶν δομῶν εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ ἐξωτεχνικὴν περιοχὴν»⁴.

‘Η κυβερνητικὴ εἶναι καὶ ἐπιστήμη καὶ τεχνικὴ, καὶ θεωρία καὶ ἐφαρμογὴ. ‘Ως ἐπιστήμη μελετᾷ τὸν αὐτοματισμὸν εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς πραγματικότητος καὶ ὡς τεχνικὴ δημιουργεῖ τὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ αὐτοματισμὸς οὗτος τελεῖται κατὰ λόγον (δηλ. συμφῶνως πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον τοῦ ἀνθρώπου) καὶ ἐξυπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ. ‘Η ρύθμισις τῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία τελεῖται αὐτομάτως, ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν διὰ τὴν κυβερνητικὴν, ἡ ὁποία ζητεῖ διὰ τῆς δημιουργίας αὐτομάτως λειτουργούντων συστημάτων νὰ ρυθμίξῃ τὴν πραγματικότητα ἐπὶ τῇ βάσει λογικῶν σκοπῶν. Καθ’ ὅσον ὁ αὐτοματισμὸς εἶναι ἡ θεμελιώδης τάσις τῆς ἑλῆς τεχνικῆς, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ κυβερνητικὴ καὶ ἡ τεχνικὴ συμπίπτουν. Κυβερνητικὴ εἶναι ἡ μέχρι σήμερον ἐπιτευχθεῖσα τελειότερα φάσις τῆς τεχνικῆς. Πέραν τῆς ἀπλῆς θεωρίας καὶ ἐφαρμογῆς τῶν «ἠλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων» ἐντὸς τοῦ πεδίου τῆς τεχνικῆς ἡ κυβερνητικὴ ἐμφανίζεται συγχρόνως καὶ με γενικωτέρας ἀξιώσεις, καθὼς ὁ αὐτοματισμὸς τῶν αὐτομάτων ὑπολογιστικῶν μηχανῶν

4. K. Steinbuch, Automat und Mensch... σ. 325.

φαίνεται ότι παρουσιάζει γενικωτάτας εφαρμογάς. Διὰ τῆς κυβερνητικῆς ἐμφανίζονται αἱ ἐπιστήμαι καὶ ἡ τεχνικὴ ὡς ἐνότης. Ἡ κυβερνητικὴ εἶναι ἡ θεωρία καὶ ἡ πρᾶξις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τρόπον διακυβερνήσεως τῆς πραγματικότητος δι' αὐτομάτων μηχανισμῶν. Ἡ κυβερνητικὴ ὡς πρᾶξις ἔπεται τῆς κυβερνητικῆς ὡς θεωρίας, ἡ κυβερνητικὴ ὡς θεωρία στηρίζεται ἐπὶ τῆς κυβερνητικῆς ὡς πρᾶξεως. Ὡς θεωρητικὴ ἐπιστήμη μελετᾷ αὕτη τὴν αὐτόματον διακυβέρνησιν τῆς πραγματικότητος, ὡς τεχνικὴ τὴν ἐφαρμόζει διὰ τῆς αὐτομάτων λειτουργούσης μηχανῆς. Ἡ κυβερνητικὴ ἐρευνᾷ, δηλ. ἐπισημαίνει, συγκρίνει καὶ ἐξάγει συμπεράσματα ἐκ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὅποιον ἡ δεδομένη πραγματικότης ὑπάρχει, δηλ. λειτουργεῖ, δηλ. διακυβερνᾶται. Χάρις εἰς τὴν διακυβέρνησιν ταύτην τὰ διάφορα στοιχεῖα, τὰ ὅποια συνιστοῦν τὴν πραγματικότητα, δὲν καταστρέφονται, ἀλλ' ἐναρμονίζονται εἰς μίαν ἐνότητα, ἡ ὅποια ἐπιζῆ ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου. Ἡ πραγματικότης, ἡ ὅποια ὑπάρχει ἀκριβῶς διότι ὑπάρχει ἐν αὐτῇ διακυβέρνησις, λειτουργεῖ αὐτομάτως, καθόσον ἀποτελεῖ κλειστὸν σύστημα. Ἡ πραγματικότης ὑπάρχει ὡς ὅλον, τοῦ ὁποίου τὰ μέρη τελῶν εἰς ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν. Τὸ ὅλον ὑπάρχει ἐν τῇ συναρτήσει τῶν μερῶν του. Ἡ συνάρτησις εἶναι ἐκεῖνη, ἡ ὅποια διατηρεῖ τὴν πραγματικότητα ὡς ὅλον ἐν ὑπάρξει. Ἡ κυβερνητικὴ, ἡ ὅποια μελετᾷ τὴν διακυβέρνησιν τῆς ὅλης πραγματικότητος καὶ δὴ εἰς τὰς περιοχὰς τῆς τεχνικῆς, τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς βιολογίας (ἐκάστης εὐρύτατα νοουμένης) δὲν κάμνει ἴσως τίποτε ἄλλο, ἀπὸ τὸ νὰ διαπιστώνῃ μὲ μαθηματικοτεχνικὸν τρόπον σκέψεως τὴν δομὴν καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ κόσμου πρὸς χάριν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀντικειμενικὴ, δεδομένη πραγματικότης εἶναι διὰ τὴν κυβερνητικὴν τὸ πεδῖον τῆς κυβερνητικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου. Καθ' ὅσον τὸ ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀντικείμενον τῆς κυβερνητικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, γίνεται συνάμα καὶ ἀντικείμενον τῆς κυβερνητικῆς. Προφανῶς ἡ κυβερνητικὴ, εὐρύτερον νοουμένη, δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ νέα ἐπιστήμη καὶ τεχνικὴ ἢ μιὰ νέα φιλοσοφικὴ κατεύθυνσις ἀλλ' ἡ ἐνιαία σπουδὴ πάντων τῶν τρόπων διακυβερνήσεως τῆς πραγματικότητος, καθ' ὅσον οἱ τρόποι οὗτοι ἀναφέρονται ἐπὶ τῇ βάσει μαθηματικῶν ὑποδειγμάτων σκέψεως εἰς τὴν σχέσιν πληροφοριῶν. Ἡ πραγματικότης θεωρεῖται εἰς τὴν δομὴν τῆς, ἡ δομὴ τῆς εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς. Ἡ λειτουργία αὕτη δὲν θεωρεῖται ὡς γεγονός «τυχαῖον», ἀλλ' ὡς πραγμάτωσις μιᾶς διακυβερνήσεως ἐπὶ τῇ βάσει νόμων μαθηματικῶς διαπιστουμένων, ἐκφραζομένων καὶ ἐφαρμοζομένων. Ἐφ' ὅσον ἡ λειτουργία τῆς πραγματικότητος τελεῖται ὡς σχέσις αἰτίας - αἰτιατοῦ καὶ ἐφ' ὅσον ἡ σχέσις αὕτη εἶναι φύσεως πληροφοροιακῆς, ἡ κυβερνητικὴ ἐρευνᾷ καὶ θέτει κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου τὴν σχέσιν ταύτην. Ὁ ἄνθρωπος δύναται οὕτω διὰ τῆς κυβερνητικῆς νὰ διαθέτῃ κατὰ βούλησιν τὴν πραγματικότητα ἀντὶ νὰ διατίθεται «μοιραίως» ὑπ' αὐτῆς. Ἡ κυβερνητικὴ ὡς ἐπιστήμη καθίσταται οὕτω τεχνικὴ.

Ἐν τῇ θεωρήσει ταύτῃ ἡ κυβερνητικὴ παρουσιάζεται ὡς μιὰ ἔκφανσις τῆς

ἀρχεγόνου προσπαθείας τοῦ ἀνθρώπου νὰ «τελειώσῃ» τὴν φύσιν διὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ πολιτισμὸς ἀναλαμβάνει καὶ ἐν ταῦτῳ μεταβάλλει τὴν φύσιν ἐπὶ τῇ βάσει ἐν πάσῃ περιπτώσει τῶν δυνατοτήτων, τὰς ὁποίας παρέχει ἡ φυσικὴ πραγματικότης. Ἡ φύσις τίθεται οὕτως ὑπὸ τὸν ἔλεγχον, τὴν εὐθύνην καὶ τὸν προγραμματισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος καθίσταται οὕτως ὑποκείμενον τῆς μεταβολῆς τοῦ κόσμου. Ἡ φύσις ὡς ἀντικείμενον τῆς πολιτιστικῆς (καὶ τεχνικῆς), δηλ. τῆς κυβερνητικῆς, ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου λειτουργεῖ ἐπὶ τῇ βάσει σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ὁ ἄνθρωπος ἐλευθέρως θέτει εἰς τὴν λειτουργίαν ταύτην. Ὁ ἄνθρωπος «τελειοῖ» τὴν φύσιν, καθ' ὅσον ὀρίζει τὸ «τέλος» τῆς ἐκάστοτε λειτουργίας της. Τεχνικὴ (καὶ κυβερνητικὴ) εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς λειτουργίας τῆς πραγματικότητος ἐκ τοῦ αἰτιοκρατικοῦ - ἀνεξελέγκτου τρόπου εἰς τελολογικὸν - ἐλεγχόμενον τρόπον. Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς κυβερνητικῆς εἶναι ἐν προκειμένῳ, ὅτι αὕτη θεωρεῖ τὴν πραγματικότητα ἐπὶ τῇ βάσει μαθηματικῆς δομῆς σκέψεως, ἡ ὁποία ἐξαντικειμενικεῖται εἰς τὴν αὐτομάτως λειτουργοῦσαν ὑπολογιστικὴν μηχανήν.

Τὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον τίθεται ἐνταῦθα εἶναι, τί εἶναι διὰ τὴν κυβερνητικὴν πραγματικότης. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐρώτημα τοῦτο θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι πραγματικότης διὰ τὴν κυβερνητικὴν εἶναι ὅ,τι γίνεται ἀντιληπτὸν διὰ τῆς ἐμπειρίας. Πραγματικότης διὰ τὴν κυβερνητικὴν εἶναι ἡ ἐμπειρικὴ τοιαύτη. Ἡ κυβερνητικὴ εἶναι θετικιστικὴ. Ἄλλ' ὁ θετικισμὸς, ὁ ὁποῖος βασικώτατα τὴν διέπει, δὲν εἶναι κατὰ βάσιν «μεταφυσικῆς» ἀλλὰ μεθοδολογικῆς φύσεως. Ἡ κυβερνητικὴ δὲν ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξιν «πραγματικότητος» πέραν τῆς ἐμπειρικῆς τοιαύτης, ὅπως καὶ δὲν τὴν ἀναγνωρίζει. Ἡ κυβερνητικὴ δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ ὑπερβατικὴν «πραγματικότητα», ἀκριβῶς διότι τὸ ἀντικείμενόν της εἶναι ἡ φυσικὴ πραγματικότης. Ἡ ὑπερβατικὴ «πραγματικότης» ὡς ὑπερβατικὴ δὲν εἶναι ἐμπειρικὴ, καὶ ἐπομένως δὲν δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς κυβερνητικῆς. Ὁ Θεὸς εἰς τὴν Καθεαυτότητά Του («Aseitas») καὶ εἰς τὴν Ἀποκάλυψίν Του δὲν ἀπασχολεῖ τὴν κυβερνητικὴν, ἡ ὁποία ὅμως ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς ἐννοίας «Θεός» εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἀνεξαρτήτως τῆς ἀντικειμενικῆς, ἢ ὄχι, ὑπάρξεώς Του. Ἡ κυβερνητικὴ εἶναι ὡς ἐπιστήμη καὶ τεχνικὴ «ἄθεος» ὑπὸ τὴν ἐννοίαν, ὅτι ἡ «ἄθεϊα» ὑπάρχει μόνον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μέθοδόν της. Ἡ «ἄθεϊα» ἐπομένως τῆς κυβερνητικῆς δὲν εἶναι «δογματικὴ», ἀλλὰ «μεθοδολογικὴ» (ἂν καὶ αἱ προϋποθέσεις πάσης μεθόδου ἴσως εἶναι ἀναγκαίως δογματικαί).

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μαγείαν, ἡ ὁποία «εἶναι ποικιλοτρόπως μία μεθρησκευτικὸς χαρακτῆρας ἀρχικὴ μορφή ἢ ἐκφύλισις τῆς τεχνικῆς»⁵, ἡ ἐνωτέρα ἐπιστήμη καὶ τεχνικὴ, ὡς φαίνεται σαφέστατα εἰς τὴν κυβερνητικὴν, ἀποκα-

5. E. Spranger, *Lebensformen. Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit*. München/Hamburg 1965, σ. 220.

θαίρει éαυτήν áπο πᾶν ξένου, μεθοδολογικῶς, στοιχειῶν. Εἰς τὴν κυβερνητικὴν δύναται τις νὰ ἴδῃ τὴν τεχνικὴν εἰς τὴν ἐπιτευχθεῖσαν μέχρι σήμερον καθαρότητά της. Ἡ μεθοδολογικὴ καθαρότης τῆς τεχνικῆς ἔναντι παντὸς ξένου στοιχείου εἶναι ἀξία, ἀκόμη καὶ ὅταν τὰ ξένα ταῦτα στοιχεῖα εἶναι ἀξία. Ἡ τεχνικὴ εἶναι ἀξία, ὡς αὕτη εἶναι. Ἡ μεθοδολογικὴ ὅμως αὐτονομία τῆς τεχνικῆς δὲν σημαίνει τὴν ἀποκοπὴν τῆς τεχνικῆς ἀπὸ τὰς ἀξιολογικὰς συναρτῆσεις της. Ἡ τεχνικὴ παύει νὰ εἶναι ἀξία, ὅταν καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἀρνήται, σπανιώτατα de jure συνήθως de facto, τὰς ἄλλας ἀξίας. Τὸ γεγονός π.χ., ὅτι ἡ τεχνικὴ εἶναι ἀπρόσωπος, εἶναι ἀξία. Ὅταν ὅμως ἡ τεχνικὴ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἀπρόσωπον καθίσταται συνάμα ἡ ἰδία, δηλ. οἱ ἄνθρωπνοι φορεῖς της, ἀπαξία. Ἡ τεχνικὴ εἶναι εἰς τὴν μέθοδόν της «ἄθεος», ὅπως καὶ πᾶσα θετικὴ ἐπιστήμη, καθίσταται δὲ ἀπαξία, ὅταν καὶ καθ' ὅσον τὴν «μεθοδικὴν ἀθείαν» της τὴν παρουσιάζει ὡς «δογματικὴν ἀθείαν». Ἡ ἀπαξίωσις τῆς τεχνικῆς λαμβάνει χώραν, ὅταν αὕτη ὑπερβαίνει (παρεξηγοῦσα) τὰ ὅριά της, παρουσιάζομένη οὕτω μὲ καθολικὴν ἀξίωσιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ μέθοδος ἀνάγεται εἰς καθολικὸν δόγμα, ἡ ἐπὶ μέρους αὐτονομία ἀρνεῖται τὰς γενικωτέρας συναρτῆσεις της. Ὅταν τὸ μέσον ὑψώνεται εἰς τὴν θέσιν τοῦ σκοποῦ, ὅταν τὸ σχετικὸν ζητῆ νὰ ἰσχύσῃ ὡς ἀπόλυτον, λαμβάνει χώραν δαιμονικὴ ἐνέργεια. Ἡ καταστροφὴ τῆς συναρτήσεως καὶ τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀξιῶν συνιστᾷ ἓν προκειμένῳ τὴν ἀπαξίαν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καθαρᾶς μεθόδου, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξαν εἰς τὴν ἐξέλιξίν των αἱ νεώτεραι θετικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ τεχνικὴ, ἠδυνήθη ἡ κυβερνητικὴ νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὰς ἡμέρας μας καλπάζουσαν πρόοδον. Ὅ,τι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἐθεωρεῖτο ὡς νοσηρὰ οὐτοπία, ἀναγνωρίζεται σήμερον γενικῶς ὡς αὐτονόητος πραγματικότης. Ἡ ραγδαία ἐξέλιξις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς ἀπεμάκρυνε τὴν ἀνθρωπίνην διστακτικότητα καὶ διηύρυνε τὸ πεδίον τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιτεύξεων τόσον, ὥστε νὰ λησμονοῦνται ἐνίοτε τὰ ὅρια τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐπιστημονικοτεχνικῆς δημιουργίας καὶ ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου εἶναι γεγονότα συγγενῆ, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς δημιουργίας του καὶ καθ' ὅσον ἡ δημιουργία αὕτη ἐπηρεάζει τὸν δημιουργόν της. Πόσον στενὴ εἶναι ἡ ἀμοιβαία σχέσις μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ τεχνικῆς, φαίνεται ἀκριβῶς εἰς τὴν προβληματικὴν, τὴν ὁποίαν περιέχει ἡ ἐρώτησις, κατὰ πόσον ὁ ἄνθρωπος διαμορφώνει τὴν τεχνικὴν καὶ κατὰ πόσον ἡ τεχνικὴ διαμορφώνει τὸν ἄνθρωπον. Μεταξὺ αὐτοσυνειδησίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπιστημονικοτεχνικῆς δημιουργίας ὑπάρχει τοιαύτη ἐνότης, ὥστε νὰ μὴ εἶναι πάντοτε δυνατὴ ἡ διάκρισις, ποῖον εἶναι τὸ πρωτογενὲς καὶ ποῖον τὸ παράγωγον. Διὰ τῆς κυβερνητικῆς προσλαμβάνει ἡ «συμβίωσις» μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ μηχανῆς νέον χαρακτῆρα⁶.

6. Πρβλ. G. Klaus, *Kybernetik und Gesellschaft...* σ. 118 κ. ἐξ.

β) Τὸ ἀνθρωποεἶδωλον τῆς κυβερνητικῆς καὶ ἡ κατάφασις τῆς τεχνικῆς.

Ἐὰν ἡ κυβερνητικὴ δὲν εἶναι «μεταφυσικὴ» (τοῦλάχιστον μὲ τὴν λαϊκὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως), τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι αὕτη δὲν ἔχει ἓνα ἀνθρωποεἶδωλον. Μία συγκεκριμένη ἀντίληψις περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὑπόκειται ἀναμφιβόλως ὡς βάσις τῆς κυβερνητικῆς. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον εἶναι ἡ θέσις τοῦ βασιλέως (μὲ τὴν ἀρχαίαν καὶ μεσαιωνικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως) καὶ κυβερνήτου, ὁ ὁποῖος ὅμως τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀναθέτει εἰς τὴν αὐτομάτως λειτουργοῦσαν μηχανήν. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ὑποκείμενον τῆς κυβερνητικῆς ἐνεργείας ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον ὄχι διὰ τὸ νὰ δέχεται διαταγὰς ἀπὸ τὸν κόσμον ἀλλὰ διὰ τὸ νὰ δίδῃ διαταγὰς εἰς αὐτόν. Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον λειτουργεῖ ἡ διακυβέρνησις τοῦ κόσμου ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι τυχαῖος ἢ ἀθαίρετος. Ἡ διακυβέρνησις αὕτη τελεῖται πρὸς χάριν ἑνὸς τέλους, τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος συνειδητῶς θέτει. Ὁ τελολογικὸς χαρακτήρ τῆς διακυβερνήσεως τῆς πραγματικότητος συνδέεται στενῶς μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος, ἀλλὰ ὡς διέπουσα τελικὴ αἰτία τίθεται τὸ συγκεκριμένον περιεχόμενον τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, τὸ ὁποῖον καθορίζει ὁ λόγος. Ἡ κυβερνητικὴ ὡς τοιαύτη εἶναι εἰς τὴν βάσιν τῆς καὶ εἰς ὅλην τὴν ἔκτασίν τῆς λογικῆ. Διὰ τῆς κυβερνητικῆς ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ νὰ ὑπερβῇ τὸ μοιραῖον διὰ τοῦ λόγου. Τὸ μέλλον δὲν ἐγκαταλείπεται εἰς τὴν «τύχην», δηλ. εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀνεξελέγκτων παραγόντων, ἀλλ' ἀναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν ζητεῖ μόνον νὰ προβλέψῃ (διὰ τῆς ἐπιστήμης)⁷ ἀλλὰ καὶ νὰ καθορίσῃ (διὰ τῆς τεχνικῆς) τὴν ἔκβασιν τῶν γεγονότων συνειδητῶς καὶ ἐκουσίως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ λόγου. Διὰ τῆς κυβερνητικῆς ὡς τεχνικῆς ὁ ἄνθρωπος διαμορφώνει ὁ ἴδιος εἰς τὸ παρὸν τὸ μέλλον του. Ἡ δεδομένη πραγματικότης προσφέρει τὰ στοιχεῖα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀναλαμβάνει διὰ τοῦ λόγου τὴν λειτουργίαν τῶν δεδομένων τούτων στοιχείων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τέλους, τὸ ὁποῖον οὗτος ἀποφασίζει. Διὰ τῆς ἐλευθέρως ἐπιλογῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων σχέσεων, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν εἰς τὴν πραγματικότητα, δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ πραγματοποιῇ τοὺς σκοπούς του. Διὰ τῆς κυβερνητικῆς ἡ ἐπιλογὴ αὕτη τελεῖται αὐτομάτως. Αἱ ὑπηρεσίαι τῆς κυβερνητικῆς τίθενται οὕτως ὑπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν. «Ἡ κυβερνητικὴ εἶναι μία μέθοδος», λέγει ὁ G. Ludwig, «διὰ τῆς ὁποίας δύναμαι νὰ γνωρίσω καλύτερον τὸ περιβάλλον μου καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ προβῶ εἰς καλύτερας ἀποφάσεις. Οὕτω καθίσταμαι περισσότερον ἐλεύθερος παρὰ ἄνευ κυβερνητικῆς»⁸. «Ὁ αὐτοματισμὸς ὡς πρώτη φάσις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τεχνικῆς ὑπόσχεται τὴν ἀπελευ-

7. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ γαλλικὴ παροιμία: «gouverner c' est prévoir».

8. Ἐν: Bergedorfer Gesprächskreis zu Fragen der freien industriellen Gesellschaft. Profokol—Nr. 10 (10. Tagung am 13.5.63) Hamburg 1963, σ. 19.

θέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν μηχανήν», γράφει ὁ U. Sonnemann⁹. «Ἡ ἀνάπτυξις τῶν αὐτομάτων μηχανῶν ἀπελευθερώνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἀνιαρὰν πνευματοκτόνον ἐργασίαν καὶ δίδει εἰς αὐτὸν τὴν ἐλευθερίαν νὰ στραφῇ πρὸς δραστηριότητος ἀναταποκρινόμενας περισσότερον εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου», παρατηρεῖ ὁ K. Steinbuch¹⁰.

Τὸ ἀνθρώποειδωλον τῆς κυβερνητικῆς δὲν δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ εἶναι ἀντιχριστιανικόν. «Ὅπου ἐμφανίζονται θεράποντες τῆς κυβερνητικῆς με ἀντιχριστιανικὸν ἀνθρώποειδωλον, ἐκεῖ πρόκειται ἢ περὶ ζητήματος προσωπικῆς πίστεως ἢ περὶ τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τὸ παρελθόν φαινομένου, κατὰ τὸ ὅποιον ἐν ὀνόματι τῆς «φυσικῆς» τελεῖται «μεταφυσικῆ». Ἐκεῖ δὲν ἔχει τὸν λόγον ἡ κυβερνητικὴ ὡς τοιαύτη, ἀλλ' ἡ «μεταφυσικῆ», «δογματικῆ», ὑποκειμενικῆ — ἀτομικῆ πίστις μερικῶν θεραπόντων της. Βεβαίως καὶ οἱ τελευταῖοι ὡς πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν τὴν «ἀπιστίαν» ὡς πίστιν των, καὶ οὐδεὶς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνηθῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι «ἀπιστος». Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὅποιον οἱ «ἀπιστοι» «κυβερνητικοὶ» δὲν δικαιοῦνται, εἶναι τὸ νὰ προβάλλουν τὴν ἀπιστον πίστιν των ὡς κυβερνητικὸν πόρισμα. Ἡ θεολογία, ἡ ὅποια σέβεται τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου δι' ἀπιστίαν καὶ ἀγωνίζεται διὰ τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ δικαίωματος τούτου, δὲν δύναται ν' ἀνεχθῇ νὰ συγχέωνται τὰ ὅρια «φυσικῆς» καὶ «μεταφυσικῆς» καὶ ἐν ὀνόματι τῆς πρώτης νὰ γίνεται κακομεταχειρίσις τῆς δευτέρας. Ἡ θεολογία καταφάσκει ἀνεπιφυλάκτως τὴν κυβερνητικὴν ὡς ἐπιστήμην καὶ τεχνικὴν, ὄχι μίαν κυβερνητικὴν ὡς μεταφυσικὴν ἢ ἰδεολογίαν. Ἡ κυβερνητικὴ ὡς ἐπιστήμη καὶ τεχνικὴ εἶναι ἡ αὐθεντικῆ, ἡ «καθαρὰ» κυβερνητικῆ. «Κυβερνητικῆ» ὡς μεταφυσικῆ ἢ ἰδεολογία εἶναι μίαν ἀντίφασιν, ἡ ὅποια γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἀπαράδεκτον μεῖξιν θετικῆς, κριτικῆς ἐπιστήμης καὶ δογματισμοῦ. Ἡ θεολογία καταφάσκει ἀνεπιφυλάκτως τὴν κυβερνητικὴν εἰς τὴν αὐθεντικότητά της, εἰς τὴν καθαρότητά της, ὄχι εἰς τὴν ἰδεολογικὴν - προπαγανδιστικὴν ἐκμετάλλευσίν της. Ὅπως δὴποτε εἶναι ἀξίον παρατηρήσεως, ὅτι σήμερον διὰ τῆς κυβερνητικῆς δὲν διαπράττονται, τοῦλάχιστον εἰς τὸν ἴδιον βαθμὸν καὶ μετὰ τὸ ἴδιον «ὑφος», τὰ μεθοδολογικὰ καὶ οὐσιαστικὰ σφάλματα τοῦ παρελθόντος, ὅτε ἐν ὀνόματι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἤσκειτο ἰδεολογικὴ πολεμικὴ κατὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἡ κυβερνητικὴ εἰς τὴν αὐθεντικότητά της τηρεῖ σήμερον στάσιν σώφρονος οὐδετερότητος ἐναντι τοῦ ὑπαρξιακοῦ διλήμματος πίστις - ἀπιστία.

Παρὰ τὰς μέχρι τοῦδε προόδους της καὶ ἐν ὄψει τῆς ὄχι ἀδικαιολογήτως προσδοκωμένης μελλοντικῆς ἐξελίξεώς της ἡ κυβερνητικὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εὐρισκομένη σχεδὸν *in statu nascendi*. Ὅπως δὴποτε δὲν ἔχουν ἀκόμη

9. Das Land der unbegrenzten Zumutbarkeiten. (Rowohlt) 1963, σ. 179.

10. Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 347.

διαγραφῆ σαφῶς τὰ ὄριά της. Χαρακτηριστικὸν πάντως εἶναι, ὅτι αὕτη ὡς «νέα ἐπιστήμη»¹¹ ἐμφανίζει γενικωτέρας τάσεις, ζητοῦσα νὰ εἶναι ἡ συμπερίληψις πασῶν σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν, οἰοεὶ ὡς μία «γέφυρα μεταξύ τῶν ἐπιστημῶν», καὶ περαιτέρω ὡς μιὰ «πανεπιστήμη», τοῦλάχιστον καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ρόλον τῆς πληροφορίας καὶ τὴν ρυθμιστικότητα. Οὕτω γεννῶνται πλεῖστα ὅσα προβλήματα ὡς πρὸς τὰ ὄριά της, ὡς πρὸς τὸ δυνατόν δηλαδὴ ὑπαγωγῆς ὑπ' αὐτὴν πάντων τῶν τρόπων ἀναφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ἐπιστητόν. Γεγονὸς εἶναι ἴσως, ὅτι πᾶσα ἐπὶ μέρους ἐπιστήμη μετέχει ἢ δύναται νὰ μετέχη τῆς κυβερνητικῆς, ἀλλὰ ἀναμφιβόλως δὲν εἶναι αὐτονόητον, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, ὅτι δύναται αὕτη διὰ τοῦ αὐτοματισμοῦ της νὰ καλύψῃ ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας. Τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν δύναται ν' ἀντιπαρέλθῃ ἢ θεολογία χωρὶς ἐπιφυλάξεις, αἱ ὁποῖαι — δικαιολογημέναι ἢ ἀδικαιολόγητοι—ὀπωσδήποτε δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸ ὅλον περιεχόμενον τῆς κυβερνητικῆς. Ἡ ρευστότης ἄλλωστε, τὴν ὁποῖαν αὕτη σήμερον παρουσιάζει καὶ δὴ ὡς πρὸς τὰ ὄριά της, δὲν ἐπιτρέπει ὀριστικὰς κρίσεις ἐκ μέρους τῆς θεολογίας.

Ὀπωσδήποτε εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τονισθῇ, ὅτι ἡ θεολογία οὔτε δύναται οὔτε τὴν πρόθεσιν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἐμπόδια εἰς τὴν κυβερνητικὴν ἔρευναν. Αἱ ἐκ θεολογικῆς ἐπόψεως γεννώμεναι ἴσως ἐπιφυλάξεις δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον γενικὸν χαρακτῆρα νὰ ἔχουν καὶ μάλιστα ἀναφορικῶς πρὸς τὸν κίνδυνον μιᾶς ἐνδεχομένης ἐκτροπῆς τῆς κυβερνητικῆς ἐκ τῶν ὀρίων, τὰ ὁποῖα διαγράφει ἡ μέθοδος της. Τί συγκεκριμένως δύναται ἡ μηχανὴ καὶ τί συγκεκριμένως δὲν δύναται, πέραν τῶν ὅσων ἔχουν μέχρι σήμερον ἐπιτευχθῆ, τοῦτο εἶναι ζήτημα, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δίδῃ κανεὶς, καὶ μάλιστα ἐν ὀνόματι τῆς θεολογίας, ἐπιπολαίας ἀπαντήσεις, μὴ στηριζόμενας ἐπὶ ἀσφαλῶν δεδομένων. Πολλὰ, τὰ ὁποῖα φαίνονται σήμερον ἀνέφικτα, δύναται ἴσως νὰ γίνουσι εἰς τὸ μέλλον πραγματικότητας, καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ὠρισμένοι ἐνθουσιῶδεις δραματισταὶ θεωροῦν ὡς ἐφικτά, ἐνδέχεται ἴσως νὰ παρουσιασθοῦν ἀργότερον, καὶ μάλιστα μὲ «κυβερνητικὴν» βεβαιότητα, ὡς ἀπολύτως ἢ σχετικῶς ἀδύνατα. Εἶναι δύσκολον νὰ εἴπῃ κανεὶς ἐκ τῶν προτέρων, ποία προσδοκία ἐκ τῆς κυβερνητικῆς εἶναι δικαιολογημένη καὶ ποία ὄχι. Ἐν τούτοις φαίνεται ἴσως, ὅτι ὠρισμένοι ὑπερβολικαὶ προσδοκίαι κυρίως ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς κυβερνητικῆς εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι περίπου τόσον ὀλίγον δικαιολογημέναι, ὅσον σχεδὸν καὶ ὠρισμένοι φόβοι ἢ ἀμφιβολίαι ἰδεαλιστικῆς προελεύσεως ἀναφορικῶς πρὸς τὰς δυνατότητας καὶ τὴν χρησιμότητα καθόλου τῆς κυβερνητικῆς διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν. Τόσον ὁ ὑπερβολικὸς φόβος, ὅτι διὰ τῆς κυβερνητικῆς θὰ ὑποτάξῃ ἢ αὐτόματος μηχανῆ τὸν ἀνθρώπον, ὅσον καὶ ἡ κάπως ἐνθουσιαστικὴ ἀντίληψις, ὅτι ἡ ὅλη

11. Πρβλ. A. Gehlen, Die Seele im technischen Zeitalter. Sozialpsychologische Probleme in der industriellen Gesellschaft, rde 53, σ. 22.

πνευματική ζωή του ανθρώπου έχει μαθηματική δομή και μόνον, αποτελούν κατά το μάλλον ή ήττον άκραίας αντίληψεις με μειωμένη άποδεικτική ισχύ. Είς την συνάρτησιν ταύτην όφείλει κανείς να τονίση, ότι όπως πᾶσα έπιστήμη ούτω και ή κυβερνητική δέν δύναται ν' άρνηθῆ, τι είναι πέραν τῶν όρίων της και ότι είδικώτερον ό φορμαλισμός τῆς κυβερνητικῆς δέν δύναται ν' άντικαταστήσῃ τόν άνθρωπον ως άνθρωπον.

Όπωςδῆποτε δέν όφείλεται εις οίανδήποτε δυσμενή προκατάληψιν ή γνώμη, ότι ή κυβερνητική παρά τήν ευρύτητά της δέν δύναται, ίσως κατ' άρχήν, να καλύψῃ τήν όλην ανθρώπινην ενέργειαν, όπως και ή έτέρα γνώμη, ότι ή πραγματικότητα, ή όποία διακυβερνάται γενικῶς υπό τοῦ ανθρώπου, είναι μέρος μόνον τῆς πραγματικότητος, εις τήν όποίαν οὔτος καθόλου αναφέρεται. 'Η όλη έμπειρική πραγματικότης είναι κατ' άρχήν άδύνατον να τεθῆ υπό τόν έλεγχον τοῦ ανθρώπου, έφ' όσον οὔτος είναι κατ' άρχήν όν ύπάρχον έντός όρίων (θάνατος, χῶρος, χρόνος κ.λ.π.) κατ' άρχήν άνυπερβλήτων. 'Η αναφορά έπομένως τοῦ ανθρώπου εις τήν (έμπειρικήν!) πραγματικότητα κατ' άρχήν δέν είναι μόνον ενέργεια, αλλά και πάθος. 'Ο άνθρωπος δέν δημιουργεῖ μόνον, αλλά και δέχεται. Δέχεται τούς όρους, έντός τῶν όποίων ενεργεῖ. Καί οί όροι οὔτοι δύναται ίσως να διευρύνωνται, παραμένουν όμως και εις τήν διευρύνσιν των κατ' άρχήν άνυπερβλήτοι. 'Η άποδοτικότης, συγκεκριμένως, μιᾶς μηχανῆς δύναται να υπερβαίνῃ, και μάλιστα κατά πολύ, εκείνην ένός ή περισσοτέρων ανθρώπων, πλην όμως είναι κατ' άρχήν περιορισμένη. 'Η δια τῆς κυβερνητικῆς διευρυνσις τῶν όρίων τῆς ανθρώπινης άποδοτικότητος δέν αἰρεί βασικῶς τά όρια ταῦτα. 'Ο περιορισμός π.χ. τοῦ χρόνου δια τήν τακτοποιήσιν μιᾶς «έντολῆς» δέν άποτελεῖ κατ' άρχήν ἄρσιν τοῦ χρόνου. 'Ο «μετακυβερνητικός» άνθρωπος ύπόκειται οὔτω κατ' άρχήν εις όρια όπως και ό «προκυβερνητικός», ανεξαρτήτως τοῦ κατά πόσον τά όρια ταῦτα δύναται εις τήν πρᾶξιν να διευρυνθοῦν. "Όσον και αν διευρύνεται τό μέρος τῆς πραγματικότητος, τό όποῖον ό άνθρωπος έλέγχει, ή (έμπειρική!) πραγματικότης ως όλον θα έκτείνεται έκάστοτε πέραν τοῦ ελεγχομένου μέρους της.

'Εξ άλλου ή κυβερνητική άδυνατεῖ να καθορίσῃ μόνη τό τέλος, εις τό όποῖον δέον αὔτη ν' άποβλέπῃ δια τῆς ρυθμιστικῆς έπεμβάσεώς της. 'Η ίδια ή κυβερνητική ως μηχανική έξαντικειμενίκευσις τοῦ ανθρώπινου πνεύματος έχει ανάγκην διακυβερνήσεως, ακριβῶς διότι ό άνθρωπος, καθ' ό άνθρωπος, έχει ανάγκην τοιαύτης διακυβερνήσεως. 'Η αὐτονομία τοῦ ανθρώπινου λόγου δέν είναι αὐτονομία τοῦ ανθρώπου ως ανθρώπου¹². 'Η ρυθμιστική και κανονιστική λειτουργία τῆς κυβερνητικῆς είναι όπωςδῆποτε και περιορισμένης

12. Πρβλ. G. Ebeling, Wort und Glaube. 2. A. Tübingen 1962, σ. 107ξ. R. Bultmann, Der Gottesgedanke und der moderne Mensch, έν: Diskussion zu Bischof-Robinsons, Gott ist anders. München 1964, σ. 108/9 σημ. 16.

ἐκτάσεως καὶ ἐκτελεστικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ κυβερνητικὴ δὲν δύναται νὰ ἐνεργῇ αὐτονόμως ἔναντι τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ὁ κίνδυνος νὰ ὑψωθῇ αὕτη ὑπεράνω τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον καὶ ἂν ἤθελε θεωρηθῇ ὡς ἐνδεχόμενος, ἀντίκειται ἐν τούτοις εἰς τὴν φύσιν της, ἐφ' ὅσον κατ' ἀρχὴν δὲν ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν κυβερνητικὴν ἀλλ' ἡ κυβερνητικὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ φύσις της εἶναι κατ' ἀρχὴν ὑπηρετικὴ. Ἡ ἀποστολὴ της εἶναι νὰ πλουτίσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὅχι νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς πτωχείαν. Εἰς τὸν συγκεκριμένον καθορισμὸν τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἡ θεολογία δύναται καὶ ὀφείλει νὰ διαδραματίσῃ ἀποφασιστικὸν ρόλον. Καταφάσκουσα ἡ θεολογία τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου εἰς τὰς ἐφαρμογὰς τῆς κυβερνητικῆς δὲν δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν τελευταίαν, ὅπως καὶ εἰς τὸν λόγον τοῦ ἀνθρώπου, ἀπόλυτον αὐτονομίαν ἔναντι τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ. Ὁ ρυθμιστικὸς-κανονιστικὸς χαρακτῆρ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ὀφείλει συμφώνως πρὸς τὴν αὐτοσυνειδησίαν τῆς θεολογίας νὰ διέτῃ τὸν ἄνθρωπον ὡς καὶ πᾶσαν ρυθμιστικὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Ἡ θεολογία ὡς ἐρμηνεία τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ὀφείλει νὰ ἐμπνέῃ καὶ οὕτω νὰ «ρυθμίξῃ» τὴν ρυθμιστικὴν λειτουργίαν τῆς κυβερνητικῆς, ὀφείλει νὰ διαβιβάζῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἄρα καὶ εἰς τὸν λόγον αὐτοῦ, τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ ὡς τὴν ὑψίστην ρυθμιστικὴν ἀξίαν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀμοιβαία αὕτη συνάρτησις θεολογίας καὶ κυβερνητικῆς δὲν δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀμοιβαίαν σύγκρουσιν, ἐφ' ὅσον διὰ τὴν δευτέραν ἰσχύει ὅ,τι εἶναι ἀνθρώπινον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ πρώτη πιστεύει, ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀληθῶς, δηλ. αὐθεντικῶς καὶ γνησίως ἀνθρώπινον, εἶναι συνάμα ἡ ἔκφρασις τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ.

Ἐὰν ἡ θεολογία καταφάσκῃ ἀνεπιφυλάκτως τὴν «χρῆσιν» τῆς κυβερνητικῆς, διατηρεῖ ἐν τούτοις ἀκεραίας τὰς ἐπιφυλάξεις της ἔναντι μιᾶς «καταχρήσεως» αὐτῆς. Κατάχρησις τῆς κυβερνητικῆς δύναται νὰ λάβῃ χώραν, ὅταν αὕτη ἐκτραπῇ τῶν ὁρίων της, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐν πάσῃ περιπτώσει παραμένει αὐτόνομος. Τὸ συναίσθημα τῆς ἐπιτυχίας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μὴ τιθέμενον εἰς τὰς δεούσας συναρτήσεις του δύναται νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἐπιτόλαιον ἄνθρωπον εἰς τὴν λήθην τῶν ὁρίων του καὶ τῆς θεονόμου ἐξαρτήσεώς του¹³. Ἡ αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου παύει οὕτω νὰ εἶναι θεονομία, διὰ νὰ μεταχειρισθῇ τις τοὺς σχετικοὺς ὅρους τοῦ P. Tillich. Ἄλλ' ἡ παναρχαία αὕτη ἀμαρτία, λαμβάνουσα ἤδη χώραν πρὸς καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς κυβερνητικῆς, δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ διὰ τῆς κυβερνητικῆς, μόνον ἐὰν παρεξηγηθῇ ἡ θέσις αὐτῆς εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖ ὅπου, ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς κυβερνητικῆς, ἐμφανίζεται ἡ δαιμονικὴ «ὄβρις» ἔναντι τοῦ Θεοῦ, ἡ θεολογία εἶναι ὑποχρεωμένη ν' ἀσκήσῃ κριτικὴν. Ἡ κυβερνητικὴ, ἡ ὁποία προβαίνει εἰς «μεταφυσί-

13. Ὁρισμένες ἐπιφυλάξεις ἔναντι τῶν ἐφαρμογῶν τῆς κυβερνητικῆς διατυπῶναι σχετικῶς ὁ φιλόλογος E. Wasmuth, *Der Mensch und die Denkmaschine*. Köln 1955.

κάς) ἀποφάνσεις, δηλ. «δογματικάς» τοιαύτας ἀναφερομένας εἰς τὸ ἐπέκεινα τῶν ὀρίων τῆς, δὲν εἶναι πλέον κυβερνητικὴ ἀλλὰ δογματικὴ μεταφυσικὴ. Ὁ (ἄλλωστε ἀπίθανος) κίνδυνος νὰ φθαρῇ ἡ κυβερνητικὴ εἰς ἓν εἶδος συγχρόνου ἢ μελλοντικῆς μεταφυσικῆς δὲν δύναται νὰ καταδικάσῃ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς θεολογίας τὴν κυβερνητικὴν ὡς τοιαύτην. Μία (ἐνδεχομένη μὲν, ἀλλὰ, ἐπαναλαμβάνομεν, ἀπίθανος) κατάχρησις δὲν ἀποτελεῖ ἐπιχείρημα κατὰ τῆς χρήσεως. Ἡ θεολογία δὲν δύναται, ἀποβλέπουσα εἰς ἓν ἀπίθανον ψεῦδος ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνητικῆς, νὰ διατεθῇ δυσμενῶς ἐναντι αὐτῆς ταύτης τῆς κυβερνητικῆς. Ἄλλωστε ἐναντίον ἐνδεχομένων ἰδεολογικῶν ἐκτροχιάσεων τῆς κυβερνητικῆς δὲν εἶναι μόνον ἡ θεολογία ἐκεῖνη, ἡ ὁποία θὰ ἀσκήσῃ τὴν δικαιολογημένην κριτικὴν τῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ κυβερνητικὴ.

Ἡ ἐκκλησία καταφάσκει τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κόσμου ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου εἴτε διὰ, εἴτε ἄνευ τῆς κυβερνητικῆς, ἐφ' ὅσον ἡ διακυβέρνησις αὕτη καθ' ἑαυτὴν ὄχι μόνον δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀποτελεῖ ἀκριβῶς — ἂν καὶ ὄχι πάντοτε συνειδητὴν — λατρείαν Αὐτοῦ. Ἡ πίστις εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Δημιουργοῦ, «ὧ καὶ μόνῳ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁ σοφός τε καὶ εὐπαιδευτός λόγος ἀνατίθησι τὰ πηδάλια»¹⁴, δὲν ἐμποδίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ διὰ τοῦ λόγου του τὴν διακυβέρνησιν τῆς πραγματικότητος κατὰ τὸ ἐφικτὸν καὶ δὴ διὰ τῆς αὐτομάτου ὑπολογιστικῆς μηχανῆς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἐξαντικειμενίκευσιν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς δεισιδαίμονας οἱ ἄνθρωποι τῆς πίστεως ἐπιδίδονται δημιουργικῶς εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς πραγματικότητος μεθόδον στηριζομένην εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ μετ' ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ δημιουργία τῶν αὐτῶν δὲν ἀποτελεῖ ὕβριν πρὸς τὸν Θεὸν ἀλλ' ἐκπλήρωσιν ἀκριβῶς τοῦ προορισμοῦ τῶν. Ἡ κυβερνητικὴ ἐπομένως δραστηριότης καὶ ἡ χριστιανικὴ πίστις δὲν ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν. Ἡ πρώτη δύναται κάλλιστα νὰ εἶναι τρόπος ὑπάρξεως τῆς δευτέρας. Ἡ ἐκκλησία δύναται νὰ χαίρεται μετ' ἐπιπέδωσιν, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης προοδεύει εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνικὴν καὶ ὅτι οἱ διακυβερνῶντες τὴν πραγματικότητα διὰ τῆς κυβερνητικῆς ἄνθρωποι τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, ὅπως καὶ πολλάκις κατὰ τὸ παρελθόν, δὲν εἶναι οἱ «ἄθεοι» ἐκεῖνοι δογματικοὶ τῆς θεωρίας ἢ τῆς πράξεως, «οἱ τὴν κτίσιν ἐπιτιθέντες ἐπάνω τοῦ Ποιητοῦ, καὶ τῶν μὲν καλλίστων ἀποστεροῦντες τὸν, ὧ πᾶσα χρεωστεῖται τιμὴ καὶ δόξα καὶ προσκύνησις, τὰ δὲ ὑπὲρ κτίσιν τῇ κτίσει δωρούμενοι, καὶ τοῖς ποιήμασιν ἀπονέμοντες ὡς περ ἐχρῆν καταστῆφειν τὸν Δημιουργόν»¹⁴.

Ἐν τῷ πνεύματι τῆς γνώμης ταύτης τοῦ Κυρίλλου ἡ νεώτερα κυβερνητικὴ ὡς ἔκφρασις τῆς δημιουργικότητος τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐμποδίζει τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τούναντίον ἀπελευθερώνει κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν κορωνίδα τῆς

14. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας εἰς Ἰωάν. 7,30. MPG 73, 721 C/D.

δημιουργίας από την ύποταγήν εις την ανάγκην, ή οποία διέπει τόν κόσμον τούτον. Καί ή πρόοδος του ανθρώπου εις την ελευθερίαν αποτελεί αγαθήν προϋπόθεσιν δια την κοινωνίαν του Θεού, εάν δέν συμπίπτη με αυτήν. 'Η ανθρωπίνη δημιουργία, έφ' όσον είναι δημιουργία, αποτελεί έκπλήρωσιν του ανθρωπίνου προορισμού και έπομένως είναι κατ' ούσίαν δοξολογία του Θεού. Οί ηλεκτρονικοί έγκέφαλοι «θαυματουργούντες» δέν είναι σατανικοί, ακριβώς διότι είναι ή δημιουργία του δημιουργήματος, τó όποιον ύπάρχει έν τώ κόσμω κατ' εικόνα του Θεού, του Δημιουργού και Κυβερνήτου του σύμπαντος. "Όταν οί πατέρες τής αρχαίας έκκλησίας έκήρυττον, ότι έν τής «κατ' εικόνα» Θεού δημιουργίας του ανθρώπου άπορρέει και ή κυριαρχία αυτού επί τής κτίσεως¹⁵, ασφαλώς δέν ήδύναντο νά έχουν ύπ' όψιν των την σημερινήν καταπληκτικήν επιστημονικήν και τεχνικήν εξέλιξιν ούτε τά μελλοντικά έπιτεύγματα τής έρεύνης. Είχον όμως έντονον συνείδησιν του γεγονότος, ότι ό άνθρωπος είναι ό μικρός δημιουργός και κυβερνήτης του κόσμου του, ότι είναι κατά μέγα μέρος ό (έλεύθερος και υπεύθυνος) αρχιτέκτων τής μοίρας του.

Μιά παναρχαία «κυβερνητική» ένέργεια του ανθρώπου, ως είναι π. χ. ή θεραπεία των ασθεσιών δι' όρθολογικών επιστημονικοτεχνικών μέσων, ουδέποτε έθεωρήθη δια θεολογικούς λόγους δυσμενώς. 'Η ανθρωπίνη δημιουργία ως όρθολογιστική διακυβέρνησις του κόσμου εύρε πάντοτε την άνεπιφύλακτον αναγνώρισιν τής θεολογίας. 'Η έκκλησία ως τοιαύτη πάντοτε ηυλόγησε την ανθρωπίνη δημιουργίαν ως τοιαύτην. 'Η έκκλησία μετά τής θεολογίας της γνωρίζει μόνον νά χαιρετίζη και νά εύλογη την ανθρωπίνη πρόοδον. 'Η όρθόδοξος καθολική έκκλησία έγνωρίσε την πυράν τόσον ως μέσον επιστημονικοτεχνικής προόδου όσον και ως σύμβολον μιās υπερβατικής πραγματικότητας, ουδέποτε όμως ως μέσον έξοντώσεως επιστημόνων. 'Η «νεοφοβία» δέν είναι χαρακτηριστικόν τής θεολογίας. "Έναντι του νέου ή γνησία θεολογική σκέψις είναι άπροκατάληπτος. 'Η διάθεσις της είναι νά επαινέση τó νέον, έφ' όσον τούτο είναι αγαθόν, και νά ασκήση κριτικήν κατ' αυτού, έφ' όσον τούτο είναι κακόν. Μιά στεΐρα συντηρητική αντίληψις, ότι τó νέον είναι κακόν, έπειδή είναι νέον, είναι έντελώς ζήτη προς τó αυθεντικόν πνεύμα τής έκκλησίας του Χριστού. Πολύ πριν έφανισθῆ κατά τούς μεταμεσαιωνικούς,

15. Κατά τόν Μ. Βασίλειον ό Θεός «έν τούτῳ έδωκεν ήμιν τó κατ' εικόνα, έν τώ κατακυριεύειν των τε ένόθρων όμοῦ και των χειρῶν» (Εις 'Ιουλιαν 2,89. MPG 30, 256). Πρβλ. 'Ι. Κ α ρ μ ι ρ η, Σύνοψις τής δογματικής διδασκαλίας τής 'Ορθόδοξου Καθολικής 'Εκκλησίας, σ. 29. σημ. 2. Π. Ν. Τ ρ ε μ π έ λ α, Δογματική τής 'Ορθόδοξου Καθολικής 'Εκκλησίας, Τόμος 1, 'Αθήναι 1959, σ. 488 έξ. Χ. 'Α ν δ ρ ο ῦ τ σ ο υ, Δογματική τής 'Ορθόδοξου 'Ανατολικής 'Εκκλησίας, 1907/1956, σ. 137/8 και ειδικότερον Π. Μ π ρ α τ σ ι ώ τ ο υ, Τό Γενέσεως Α' 26 έν τη 'Ορθόδοξω Θεολογία, έν: «'Ορθοδοξια» 27 (1952) 359-372 και έν: «Evangelische Theologie», 1951-52, σ. 289-297, ένθα και πλείονα χωρία έν τής πατερικής γραμματείας.

νεωτέρους χρόνους ή μεταξύ επιστήμης και εκκλησίας ψευδοαντίθεσις (ή όποία άν αφαιρέση κανείς ώρισμένα κρούσματα πολιτικού ή ιδεολογικού - προπαγανδιστικού χαρακτήρος άνήκει κατά μέγα μέρος εύτυχώς εις τό παρελθόν), ή εκκλησία έπίστευσε και εκήρυξεν, ότι ό άνθρωπος είναι ή κορωνίς τής δημιουργίας και ό έντεταλμένος διαχειριστής αϋτής. 'Η «προκυβερνητική» ανθρωπολογία τής όρθοδόξου καθολικής εκκλησίας αποτελεί λαμπράν θεμελίωσιν τής επιστημονικής και τεχνικής έρεύνης, και έν προκειμένω τής κυβερνητικής, από θεολογικής έπόψεως. 'Η ανθρωπολογία τής εκκλησίας αποτελεί τήν ιστορικοπνευματικήν βάση τής κυβερνητικής, έφ' όσον ό «σύγχρονος άνθρωπος» παρά τ' άμαρτήματά του είναι ιστορικοπνευματικώς φυσικόν τέκνον τής εκκλησίας. 'Η σύγχρονος κυβερνητική, ή όποία ζητεί νά καταστήση δια τής τεχνικής τόν κόσμον παράδεισον, συνεχίζει συνειδητώς ή λανθανόντως τό έργον, τό όποϊον οί πρωτόπλαστοι ήρχισαν εις τόν παράδεισον τής Γενέσεως και έσυνέχισαν και μετά τήν έξοδόν των έξ αϋτοϋ.

'Εν αντίθεσει πρός ώρισμένας θλιβεράς παρεξηγήσεις τοϋ χριστιανισμού κατά τό παρελθόν, αποτελεί σήμερον έντονον εύτυχώς χαρακτηριστικόν τής εκκλησιαστικής ζωής ή ανεπιφύλακτος κατάφασις τής επιστημονικής και τεχνικής έρεύνης. 'Η εκκλησία, τής όποίας αί παραδόσεις, ή δομή και ό τρόπος σκέψεως κατάγονται εκ τής προβιομηχανικής έποχής, προσοικειούται σήμερον άναποφευκτως τήν τεχνικήν πραγματικότητα. 'Η σύγχρονος βιομηχανική κοινωνία είναι ό «άγρός» τής συγχρόνου εκκλησίας. Αί μεταβολαι τής κοινωνικής ζωής, τας όποίας επιφέρει ή ανάπτυξις τής τεχνικής, συνεπάγονται και μεταβολάς εις τήν παραδεδομένην μορφήν τής εκκλησιαστικής ζωής. Αί νέαι κοινωνικαι συνθήκαι καλοϋν τήν εκκλησίαν εις ανανέωσιν τής αυτοσυνειδησίας της και τοϋ τρόπου ενεργείας της. 'Η τεχνική πραγματικότης αποτελεί σήμερον προϋπόθεσιν δια τήν εκκλησιαστικήν ζωήν. Τό κλίμα τής έποχής-μας, τό όποϊον διαμορφώνεται ούσιωδώς από τήν τεχνικήν, είναι συνάμα τό κλίμα εκείνο, έντός τοϋ όποϊου ή εκκλησία καλείται νά ζήση, δηλ. νά δράση. 'Η σχέσις τής εκκλησίας πρός τήν ίδίαν τήν τεχνικήν είναι κάτι πολύ περισσότερο και πολύ πολυπλοκώτερον από τήν σχέσιν άνοχής. Οί λειτουργοί τής εκκλησίας δέν δύνανται νά θεωρήσουν τήν άποστολήν των περατούμένην εις μίαν παθητικήν παραδοχήν και εκ τών ύστερων αναγνώρισιν ξένων έπιτευγμάτων. 'Η άποστολή τής εκκλησίας σήμερον είναι όχι άπλώς νά άνεχεται αλλά νά υποστηρίξη, νά έμπνή, ν' αγιάζη, νά χρησιμοποιή τήν τεχνικήν, όπως και νά καθορίζη τας γενικώτερας συναρτήσεις της. Τοϋτο δέν σημαίνει, ότι οί ναοί θα πρέπει νά μεταβληθοϋν εις εργαστήρια ή εργοστάσια, σημαίνει όμως, ότι οί ναοί θα πρέπει ν' αποκτήσουν, εάν δέν έχουν, επικοινωνίαν με τά εργαστήρια και τά εργοστάσια, δια νά καταστή οϋτω δυνατόν ν' αποκτήσουν και εκείνα επικοινωνίαν με τούς ιερούς ναούς. 'Η άμοιβαία άγνοια βλάπτει τήν εκκλησίαν (δηλ. τούς ανθρώπους, οί όποιοι αποτελοϋν τήν εκκλη-

σίαν) πολύ περισσότερο παρ' ὅσον ἐνδεχομένως βλέπτει τὴν ἐπιστήμην καὶ τεχνικὴν ὡς ἔρευαν καὶ ἐφαρμογὴν. Τὴν ἐκκλησίαν βλέπτει ἢ ἀγνοία τῆς τεχνικῆς, ὅπως βλέπτει καὶ τοὺς τεχνικοὺς ἢ ἀγνοία τῆς ἐκκλησίας. Ἡ τεχνικὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι σήμερον εἰς θέσιν νὰ ἐπιτελέσῃ προόδους καὶ ἄνευ τῆς ἐκκλησίας. (Ἡ σύλληψις π.χ. τῆς ἰδέας μιᾶς συσκευῆς, ὅπως καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῆς, δύναται νὰ λάβῃ χώραν καὶ ἐκτὸς τῆς ἀτμοσφαιράρας τῆς προσευχῆς). Ἡ ἐκκλησία ὅμως ἄνευ τῆς καταφάσεως τῆς τεχνικῆς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον καὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦ μέλλοντος, ἐφ' ὅσον ὁ κόσμος τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος εἶναι βασικῶς, βασικώτατα τεχνικός.

Ἐξ ἄλλου ἐὰν ἡ τεχνικὴ εἶναι αὐτόνομος ἔναντι τῆς ἐκκλησίας, οἱ τεχνικοὶ δὲν εἶναι, συμφώνως πρὸς τὴν αὐτοσυνειδησίαν τῆς ἐκκλησίας, αὐτόνομοι ἔναντι τοῦ Θεοῦ. Ἡ αὐτονομία τῆς συγχρόνου τεχνικῆς (ἐντὸς τῶν ὁρίων της) δὲν εἶναι αὐτονομία τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων, τῶν ἀνθρώπων τῆς τεχνικῆς ἐποχῆς, ἔναντι τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, ἢ Ὅποια ὑπάρχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἄλλωστε ἡ τεχνικὴ πέραν τῆς αὐτονομίας της τελεῖ εἰς γενικωτέρας συναρτήσεις, διὰ τὰς ὁποίας ἡ ἐκκλησία ἔχει εὐθύνην. Ὡς φορεὺς τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἡ ἐκκλησία εἶναι ὑπεύθυνος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διὰ τὰς ἐφαρμογὰς τῆς τεχνικῆς. Ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια¹⁶ π.χ., ὅπως καὶ αἱ διαφοροὶ ἐφαρμογαὶ τῆς κυβερνητικῆς, δὲν εἶναι μόνον ἓνα πολύπλοκον ἐπιστημονικοτεχνικὸν καὶ πολιτικὸν πρόβλημα. Εἶναι συνάμα καὶ μέγα ἐκκλησιαστικόν, θεολογικὸν πρόβλημα. Ὁ ἁγιασμὸς ἐπομένως τῶν διαφόρων τεχνικῶν ἔργων ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀπλῶς μία τυπικὴ τελετὴ ἀλλὰ μία βαθεῖα ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι δὲ προφανές, ὅτι ὁ ἁγιασμὸς τῆς τεχνικῆς τελεῖται, ὅταν αἱ ἐφαρμογαὶ αὐτῆς τελοῦνται ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἐκκλησίας, δηλ. πρὸς δόξαν Θεοῦ τ.ἔ. πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου.

(Συνεχίζεται)

16. Πρβλ. H. Gollwitzer, Die Christen und die Atomwaffen (Theol. Existenz heute N. F. 61) 5. A. 1958.